

Навчальний модуль: Гендерно-орієнтоване бюджетування

ЗМІСТ

Вступ.....	2
1 Шляхи запровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес.....	4
1.1. ГОПБП як сучасний інструмент подолання гендерних розривів.....	4
1.2. Умови для впровадження ГОПБП в Україні.....	7
2 Застосування гендерно орієнтовного підходу у бюджетному процесі.....	9
2.1. Гендерний аналіз бюджетних програм.....	9
2.2. Моніторинг та оцінювання гендерно чутливих програм.....	15
Перелік рекомендованої літератури/корисних посилань.....	19

Навчальний модуль: Гендерно-орієнтоване бюджетування

Вступ

Бюджетна політика і економіка можуть лише здаватися гендерно нейтральними. Проте бюджети, які не враховують різний вплив наданих послуг на жінок і чоловіків, ігнорують економічні та соціальні відмінності, що існують між ними, здатні породжувати «гендерно сліпу політику», яка, здебільшого, є дискримінаційною щодо жінок. Тому, впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі набуває особливого значення для держав, регіонів чи місцевого самоврядування, котрі вважають недоцільним продовжувати практику формування та виконання гендерно нейтральних бюджетів, які часто є «гендерно сліпими» і, таким чином, не сприяють подоланню гендерної нерівності. Недооцінка впливу бюджету на жінок і чоловіків може привести до результату, що суперечить поставленим завданням, унеможливити досягнення певних економічних показників, зокрема, економічного зростання, трудової зайнятості тощо.

Сенс інтегрування гендерного підходу до бюджетного процесу полягає в тому, щоб усунути розрив між розробкою політики рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, та залученням ресурсів на її впровадження. Причому це стосується не лише прямого фінансування політики гендерної рівності, а й непрямого, тобто інтеграції гендерного аспекту до процесу прийняття бюджетних рішень щодо розробки політик, стратегій, планів і програм у різних галузях.

Гендерна нерівність може дорого коштувати державам, адже її наслідки проявляються у зниженні рівня продуктивності, конкурентоспроможності, добробуту населення. Натомість, за умови впровадження гендерних питань у програми і бюджети, державні та місцеві кошти можна розподіляти більш справедливо і використовувати ефективніше. Таким чином, стратегія гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес (ГОПБП), завдяки своїй зорієнтованості на бюджет, здатна об'єднати процес розробки політики з процесом формування бюджету. Врахування пропозицій та рекомендацій за результатами гендерного аналізу державних і місцевих програм дозволить зробити видимим те, як по-різному заходи бюджетних програм впливають на людей залежно від їх статі, віку, місця проживання, а також дозволить виміряти вплив цих заходів на скорочення гендерних розривів.

Протягом останніх років у всьому світі зросло розуміння питань, пов'язаних із гендерною рівністю. Гендерна рівність передбачає стан справ, коли і чоловіки, і жінки можуть повністю реалізувати свій потенціал. Більшість світових урядів у 2015 році взяли на себе зобов'язання досягнути цілей сталого розвитку, зокрема цілі 5 - гендерної рівності і впровадження гендерних підходів у публічну політику. Для досягнення цих цілей потрібні дієві інструменти. Таким інструментом, інструментом формування та реалізації публічної політики є концепція гендерно орієнтованого бюджетування, що полягає в інтегруванні гендерного підходу до бюджетного процесу (ГОПБП). ГОПБП є інструментом підвищення ефективності державного та місцевих бюджетів, особливо в умовах обмеженості ресурсів. Для того, щоб бюджет краще виконував поставлені перед ним завдання, у багатьох країнах здійснено спроби зближення принципів його формування і функціонування з метою досягнення гендерної рівності, яку міжнародна спільнота визнає як цінність, що слід досягнути задля справедливості та суспільного розвитку. Врахування інтересів, потреб, можливостей та досвіду різних груп жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства лежить в основі гендерно-чутливої політики країни, яка реалізується за допомогою гендерних підходів до бюджетного процесу.

Метою модуля є розвиток компетентностей службовців місцевого самоврядування, активних громадян з використання гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес для успішної реалізації реформ.

Завдання модуля:

Систематизувати знання щодо:

- базових понять гендерно паритетного суспільства;
- базових поняття та принципів гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес;
- світових тенденцій гендерного мейнстрімінгу;

Сформувати вміння:

- аналізу середовища на основі гендерного підходу;
- використовувати гендерно орієнтований підхід у бюджетний процес;
- інтегрувати гендерний підхід до всіх політик і програм.

Розвинути установки до:

- гендерно чутливої поведінки;
- толерантності і недискримінації за ознакою статі;
- використання гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес при формуванні та реалізації публічної політики.

Очікувані навчальні результати модуля:

Після опанування всіх складових модуля у слухачів будуть сформовані наступні компетентності:

- Розуміти поняття й сутності гендерного виміру та мейнстрімінгу в управлінні;
- Знати принципи гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес;
- Використовувати гендерно орієнтований підхід у бюджетний процес при формуванні та реалізації публічної політики;
- Розуміти соціокультурні чинники гендерної політики;
- Приймати ефективні рішення щодо впровадження гендерної політики в органах місцевого самоврядування відповідно до специфіки їх діяльності.

Даний навчальний модуль допоможе сформувати компетентності державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, громадян щодо свідомого і активного використання гендерних підходів у професійній діяльності. Поєднання теоретичного матеріалу з практичними активностями у вигляді вирішення практичних задач та групової роботи з використанням метода «мозкового штурму» та інших методів допоможе опанувати нові знання та вміння, сформує сучасне бачення публічної служби європейського зразка.

1. Шляхи запровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес

1.1. ГОПБП як сучасний інструмент подолання гендерних розривів

Гендерно орієнтоване бюджетування означає сукупність різних інструментів, механізмів та інститутів, об'єднаних загальною метою – зробити гендерний підхід до управління одним із обов'язкових принципів національної політики та економіки. Гендерно орієнтоване бюджетування - широко використовується рядом міжнародних організацій і є підходом, орієнтованим на інтереси людей у процесі формулювання і виконання державного бюджету. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами багатьох країн світу.

Рада Європи визначає гендерно орієнтоване бюджетування як проведення гендерного аналізу бюджету, що містить гендерну перспективу та реструктуризацію доходів і видатків для сприяння гендерної рівності.

Організація економічного співробітництва робить акцент саме на гендерній рівності та розвитку й розглядає гендерно орієнтоване бюджетування як інструмент для втручання та пріоритизації, а також ресурсної підтримки.

МВФ пропонує розглядати гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі, як використання фіскальної політики та інструмент управління державними фінансами для заохочення гендерної рівності і розвитку дівчат та жінок.

«Гендерно чутливе бюджетування», «гендерно орієнтоване бюджетування», «бюджетування з урахуванням гендерного підходу» – це різні терміни одного явища. Гендерно орієнтоване бюджетування є фінансовим інструментом досягнення гендерної рівності, який сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів.

Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі - термін, прийнятий Міністерством фінансів, означає врахування гендерних аспектів на усіх стадіях бюджетного процесу в Україні та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності).

Жінки і чоловіки є як споживачами послуг, так і платниками податків. Це означає, що доходи бюджету формуються коштом жінок та чоловіків, а видатки розподіляються на жінок і чоловіків, дівчат та хлопців. Саме тому діяльність державних органів та органів місцевої влади має бути спрямована насамперед на задоволення суспільних потреб громадян і пов'язана з отриманням життєво необхідних послуг .

Принципи на яких базується гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі є важливими орієнтирами для законотворчої і законодавчої діяльності. До цих принципів, ми можемо віднести:

- рівність прав
- рівність можливостей
- недискримінація
- справедливість.

Отже, дотримання названих принципів у гендерно орієнтованому підході до бюджетного процесу сприяє формуванню та реалізації гендерно чутливих бюджетних програм.

Гендерно чутлива бюджетна програма – бюджетна програма, яка враховує гендерний аспект і містить кількісні та якісні характеристики щодо цілеспрямованості на забезпечення гендерної рівності: зменшення гендерних розривів, усунення гендерної дискримінації, послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у відповідній сфері/галузі з точки зору забезпечення гендерних потреб та задоволення гендерних

інтересів. Головний розпорядник має прагнути врахувати гендерний аспект при визначенні обсягу та якості усіх публічних послуг, що надаються в межах бюджетної програми.

Мета застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі - підвищення економічної ефективності та прозорості видатків бюджету з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, дівчаток і хлопчиків.

Суть застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі - «побачити» інтереси жінок і чоловіків і забезпечити їм рівний доступ до послуг.

Цілі застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі:

- забезпечити справедливую бюджетну політику та сприяти зменшенню нерівності між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного життя;

- заохочувати до ефективнішого використання державних витрат відповідно до задалегідь визначених цілей щодо розподілу ресурсів та послуг, орієнтованих на чоловіків і жінок;

- дати краще розуміння державних доходів та витрат, а, отже, забезпечити більшу прозорість державної політики, яка здійснюється національними, регіональними та місцевими органами влади.

Завдання впровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі:

- посилити участь громадян у бюджетному процесі, особливо, жінок;

- сприяти більшій адресності та підвищенню якості послуг для населення;

- забезпечити ефективне використання бюджетних коштів;

- посилити підзвітність та прозорість бюджетного процесу

Отже, у широкому розумінні гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі можна розглядати як фіскальний інструмент, який дає можливість реалізовувати державну політику гарантування рівних прав і можливостей жінок і чоловіків за рахунок бюджетних коштів. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі зорієнтований на те, щоб у державі були прийняті й виконувалися бюджети і програми, в яких враховуються потреби чоловіків і жінок.

Гендерна рівність – це чутливий індикатор, який демонструє, наскільки розвиненою та демократичною є держава. Для гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі цей індикатор є необхідною умовою для оцінки ситуації та планування заходів на подолання так званих «гендерних розривів» – різниці в будь якій сфері між жінками та чоловіками щодо рівня їх участі, доступу, прав, винагород та пільг.

Вперше глобальний індекс гендерного розриву був представлений на Всесвітньому економічному форумі в 2006 році як фундамент для визначення стану гендерної нерівності та як інструмент спостереження за прогресом. Підсумком став рейтинг, що дозволяє проводити ефективні порівняння між країнами і верствами населення. Результати дослідження оформлені таким чином, щоб максимально інформувати світову спільноту про проблеми, пов'язані з гендерною нерівністю, і про ті можливості розвитку, які можна отримати шляхом усунення несправедливості. Методологія і кількісний аналіз рейтингу повинні послужити основою для розробки ефективних інструментів скорочення гендерного розриву. Оцінюється чотири сфери: “Внесок в економіку та економічні можливості”, “Освіта”, “Здоров’я і виживання”, “Розширення політичних прав”. За кожним критерієм виставляють оцінки: “0” — нерівність і “1” — рівноправність.

В Індексі підкреслено, що часто причина полягає у тому, що недостатньо розвиненою є інфраструктура, яка необхідна для того, щоб жінки могли зайти на ринок праці. Також неоплачувана праця залишається відповідальністю жінок. Соціологічне опитування українців підтверджує дані гендерного розриву. Так, у 79% українських сімей приготуванням їжі займається жінка. Тільки в 21% випадків пари готують разом чи чоловік бере на себе цей обов’язок. На побутові справи і догляд за дитиною в Україні чоловіки витрачають близько півтори години на день, а жінки — п’ять годин щоденно. Ще не так давно в Україні існував список з 450 професій, що були заборонені для жінок. Його відмінили наприкінці 2017 року. Розрив в середній зарплаті за різними областями в 2015 році становить від 12 до 70%.

Різниця залежить від сфери діяльності. Чим більш “чоловіча” й серйозніша робота, наприклад, фінансист або страховик, тим яскравіше виражена нерівність, не кажучи вже про те, що керівники-жінки переважають лише у галузі освіти та культури (бібліотеки, музеї тощо).

Але проблема не тільки в прямій та непрямій дискримінації, але й у тому, що жінки применшують свої можливості, вважаючи, що не мають відповідних навичок, щоб обіймати високу посаду. За даними HR-експертів, бажання отримати місце серед топ-менеджерів виявляє лише 19% жінок проти 81% чоловіків. Але не тільки чоловіки, а й самі жінки провокують подібну ситуацію: тільки 4% жінок хотіли би працювати з керівником своєї статі. Якщо зазирнути у рейтинг найбагатших людей України за 2018 рік, то там не знайдеться жодного жіночого імені. А от у американському рейтингу Forbes їх теж небагато, але вони є. І справа не стільки у тому, хто звідки отримав свій спадок, а у підході до складання подібних списків: в український не потрапила навіть жодна дружина або дочка багатого чоловіка, не кажучи про тих, хто сам веде бізнес.

Що стосується захисту прав жінок, то 60% суддів і прокурорів підтримують думку, що в домашньому насильстві винна сама потерпіла. У 2017 році в Україні від побутового насильства загинуло 600 жінок. Для порівняння: в цьому ж році під час військових дій в АТО країна втратила 191 військового.

Досвід багатьох країн свідчить, що гендерно орієнтований підхід у бюджетному сприятиме гармонізації в Україні:

- ефективності державних витрат,
- якості програм та послуг, розроблених та втілюваних для населення,
- залучення громадськості до участі в бюджетному процесі,
- темпів економічного розвитку територій.

Крім того, гендерно орієнтоване бюджетування є інструментом для підвищення ефективності міжнародної допомоги. Як доводить низка досліджень, зменшення гендерної нерівності має багато позитивних наслідків і веде до прискорення росту економіки. Так, наприклад, моніторинговий звіт Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Світового банку (2007) доводить, що гендерна рівність має значний економічний сенс і допомагає досягненню цілей в галузі розвитку. Також в ньому підкреслюється, що розширення можливостей жінок відіграє центральну роль в цьому процесі та вимагає перетворення задачі досягнення гендерної рівності на загальновизнану мету, котра потребує технічної кваліфікації та фінансування. Опублікована у 2013 році доповідь МВФ «Жінки, праця та економіка: макроекономічні вигоди від гендерної рівноправності», оцінюючи втрати ВВП на душу населення внаслідок гендерної диференціації ринку праці, підкреслює принципове значення гендерних питань для макроекономіки. З огляду на це передбачається, що подальша робота МВФ також враховуватиме гендерні наслідки впроваджуваних програм і заходів. Ці та інші дослідження підкреслюють, що надання рівних умов на ринку праці, створення рівного доступу до засобів виробництва і сировини дозволяє краще використовувати наявний потенціал і підвищує дохідність компаній, що належать жінкам. Відтак, запровадження гендерних бюджетних ініціатив, спрямованих на досягнення таких цілей, сприятиме поліпшенню добробуту населення та прискоренню економічного зростання держав. Застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі привертає увагу до проблем гендерної політики, а гендерний аналіз дозволяє отримати детальнішу інформацію про розподіл ресурсів між чоловіками та жінками та про вплив на них державної політики й державних видатків. Це забезпечує створення потужнішої доказової бази для прийняття рішень і, отже, сприяє ефективнішому використанню державних коштів. В свою чергу, в результаті застосування гендерно орієнтованого бюджетування, виявляються ознаки гендерних нерівностей, що сприяє змінам у законах і політиці, що є важливим кроком у подоланні гендерного дисбалансу.

1.2. Умови для впровадження ГОПБП в Україні

Для використання гендерного підходу під час планування та впровадження соціальних програм, проектів та планів необхідно мати знання основних міжнародних та національних законодавчих документів, що регулюють впровадження публічної політики з рівних прав та можливостей в усіх галузях та на всіх рівнях прийняття рішень. Забезпечення державної гендерної політики регулює, в першу чергу, Конституція України. Україна у 1 ст. Конституції проголосила побудову демократії стратегічною метою. Як особливу рівність прав Конституція України виділяє рівність прав жінки і чоловіка (гендерну рівність). У ст. 24 Конституції України зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Законодавчим підґрунтям для впровадження ГОПБП є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» прийнятий Верховною Радою України 8.09.2005 р. Метою цього Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Успішне реформування будь-якої галузі можливе тільки за наявності статистики, що має розбивку за статтю і збирається та опрацьовується на місцевому рівні (ст.5). Відображення статистичних показників становища жінок, дівчат і чоловіків, хлопців у всіх сферах життя суспільства є невід'ємною частиною життя кожної громади.

До базових законів для впровадження ГОПБП можна віднести Закони України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", "Про запобігання та протидію домашньому насильству", "Про протидію торгівлі людьми". Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273;

Важливою для застосування ГОПБП є «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки» (розпорядження КМУ № 142-р. від 08. 02. 2017 р.), принципи справедливості і неупередженості Ст.7, п.9 Бюджетного Кодексу України. Необхідно також нагадати, що українське законодавство встановлює ряд пільг, допомог та інших спеціальних заходів, спрямованих на вирівнювання умов для жінок і чоловіків, які належать до окремих груп.

Наказ №1 від 2 січня 2019 року Міністерства фінансів «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі» став важливим кроком на шляху до інституціоналізації гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес в Україні.

Дані рекомендації можуть бути використані головними розпорядниками бюджетних коштів (ГРК) та іншими учасниками бюджетного процесу для врахування гендерних аспектів у процесі планування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм.

Інтеграція гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес забезпечить підвищення ефективності та якості наданих державних послуг з урахуванням потреб та інтересів дівчат і хлопців, жінок і чоловіків та їх різних груп, а також дозволить посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів та прозорість бюджету.

Міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та резолюції міжнародних конференцій, міжнародних організацій, їх органів, які застосовуються під час проведення гендерно-правової експертизи відповідно до Порядку, затвердженого, постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997 сприяють застосуванню гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі.

Національний огляд виконання Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) та заключних документів двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) у контексті двадцятої річниці четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок та ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій у 2015 р.

Цілі сталого розвитку ООН; Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна»; щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Зобов'язання України щодо впровадження гендерної рівності закріплені і в інших національних документах: в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. У розділі: Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей.

Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, прийнята 7 березня 2018 р., визначає цілі та пріоритети Ради Європи щодо гендерної рівності на 2018-2023 рр. Зокрема, зазначено, що роль чоловіків як у державній, так і в приватній сферах має вирішальне значення для досягнення прогресу на шляху до справжньої гендерної рівності. У стратегії визнають важливість подолання існуючих гендерних розривів у сфері зайнятості, оплати праці, бідності, пенсій, обов'язків, пов'язаних із доглядом за дітьми та родичами, між жінками та чоловіками, подолання цих гендерних розривів є ключовими факторами економічної незалежності жінок. Дієвим інструментом для реалізації названих цілей є застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі. Економічна незалежність та розширення прав і можливостей жінок є передумовою для забезпечення гендерної рівності та рівноправних і сталих суспільств.

Отже, на міжнародному рівні в різних стратегічних документах йдеться мова про обов'язкове впровадження гендерної політики та захисту прав жінок, як елементу сталого розвитку, як елементу виявлення демократії, як елементу прогресу. Без впровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі досягти названих цілей буде проблематично.

Додатковим джерелом інформації про гендерну рівність можуть стати світові глобальні оцінки та індекси, зокрема Глобальний індекс гендерного розриву (Global Gender Gap), який визначає стан гендерної рівності в країні в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, політика та економіка.

На сучасному етапі, визначальною є роль Міністерства фінансів у впровадження ГОПБП в Україні. Ініціатива ГОПБП внесена до «Стратегії реформування системи управління державними фінансами (2017-2020)» як невід'ємна частина програм бюджетування на державному та місцевому рівнях. Це буде сприяти внесенню подальших змін до бюджетних документів. Елементи ГОПБП включені в бюджетні декларації на середньостроковий період. Запровадження ГОПБП включено до завдань «Основних напрямків бюджетної політики на 2018-2020 роки», які містять положення про те, що всі головні розпорядники бюджетних коштів (ГРК) повинні дотримуватися «принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків при формуванні бюджетних показників». Застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі є фінансовим інструментом реалізації політики гендерного розвитку як на місцевому, так і на центральному рівні.

2. Застосування гендерно орієнтовного підходу у бюджетному процесі

2.1. Гендерний аналіз бюджетних програм

Впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес, відповідно до "Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі" Міністерства фінансів України доцільно здійснювати у такій послідовності:

- здійснення огляду нормативно-правових актів та інших документів, які містять інформацію про гендерну рівність;

- проведення гендерного аналізу бюджетних програм;
- прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетних програм;
- моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм.

Для впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі головному розпоряднику Міністерство фінансів рекомендує:

- щорічно розробляти та затверджувати план заходів з впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес (окремо або у складі плану діяльності головного розпорядника) з урахуванням етапів, визначених у попередньому пункті названих Методичних рекомендацій (наведено на вище), включаючи до такого плану відповідальних виконавців та строки виконання заходів;

- забезпечувати координацію між своїми структурними підрозділами, розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня, відповідальними виконавцями бюджетних програм, одержувачами бюджетних коштів, підприємствами, установами, організаціями, що залучаються до проведення аналізу тощо.

Методика гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес передбачає комплексну роботу з інтеграції гендерних аспектів у всі етапи процесу планування. Основні компоненти роботи з ГОПБП представлено на рис. 1.

Рис. 1. Основні компоненти роботи з ГОПБП

Отже, Методика роботи з ГОПБП складається з трьох основних компонентів. Це:

- Проведення гендерного бюджетного аналізу.
- Внесення змін у програми та бюджети за результатами гендерного бюджетного аналізу для досягнення гендерної рівності.
- Системна інтеграція ГОБ у процеси планування бюджету на державному та місцевому рівнях.

Усі ці компоненти однаково важливі та тісно пов'язані між собою. При цьому основним компонентом у процесі впровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес є гендерний бюджетний аналіз який проводиться для визначення впливу бюджетних програм на становище та потреби жінок і чоловіків.

Бюджетний кодекс України визначає наступні стадії бюджетного процесу:

– складання проектів бюджетів;

– розгляд проекту та прийняття Закону України «Про Державний бюджет України» (рішення про місцевий бюджет);

– виконання бюджету, включно з внесенням змін до Закону України «Про Державний бюджет України» (рішення про місцевий бюджет);

– підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету та прийняття рішення щодо нього.

Для повномасштабного дієвого впровадження ГОБП необхідно інтегрувати гендерні питання/аспекти на всіх стадіях бюджетного процесу. Розглянемо приклад формування місцевого бюджету.

Так, *перша стадія складання проекту місцевого бюджету* починається з серпня і займає час до 1 грудня року, що передує плановому періоду. На цьому етапі важливо, аби визначені цілі щодо гендерної рівності та відповідні гендерні показники, які відіб'ють досягнення цих цілей, були включені до бюджетної стратегії проектів документів, що застосовуються в бюджетному процесі.

Щоб виконати вищезазначене, здійснюють огляд нормативно-правових актів та інших документів, які містять інформацію про гендерну рівність (документи перелічені у Методичних рекомендаціях). Огляд нормативно-правових актів та інших документів, які містять інформацію про гендерну рівність, проводиться з метою створення цілісного уявлення про гендерну рівність у цілому в Україні та в сфері/галузі, що належить до повноважень головного розпорядника, зокрема щодо наявних проблем у становищі жінок, чоловіків та/або їх груп, задоволення їх інтересів, забезпечення прав та можливостей, а також про взяті Україною зобов'язання щодо забезпечення гендерної рівності, вимоги нормативно-правових актів, завдання стратегічних і програмних документів держави, цільові показники щодо гендерної рівності.

Оглядом можуть бути охоплені чинні нормативно-правові акти, міжнародні та національні документи, в тому числі міжнародні угоди, директиви міжнародних організацій, членом яких є Україна, доповіді та звіти міжнародних організацій, наукових установ, громадських організацій тощо.

Зокрема, джерелом інформації про гендерну рівність є такі документи:

- Конституція України;

- Закони України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків", "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", "Про запобігання та протидію домашньому насильству", "Про протидію торгівлі людьми";

- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273;

- міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та резолюції міжнародних конференцій, міжнародних організацій, їх органів, які застосовуються під час проведення гендерно-правової експертизи відповідно до Порядку, затвердженого, постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997;

- Восьма періодична доповідь України про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

- Національний огляд виконання Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) та заключних документів двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) у контексті двадцятої річниці четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок та ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій у 2015 р.;

- Цілі сталого розвитку ООН;

- Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна»;

- щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Додатковим джерелом інформації про гендерну рівність можуть стати світові глобальні оцінки та індекси, зокрема Глобальний індекс гендерного розриву (Global Gender Gap), який

визначає стан гендерної рівності в країні в таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, політика та економіка .

Друга стадія, а саме – розгляд проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет – триває з 1 грудня та має завершитися до 25 грудня року, що передує плановому. На цій стадії вже має бути чітко визначено, який буде вплив бюджету на гендерну рівність у наступному році, тобто гендерні питання (зменшення гендерних розривів, ліквідація проявів всіх форм дискримінації) необхідно включати до пояснень до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет як основу для обговорення з депутатами відповідної місцевої ради.

Задля забезпечення прозорості бюджетного процесу відповідальні за складання бюджету мають просто та зрозуміло викласти інформацію щодо заходів, які впливатимуть на стан гендерної рівності, щоб депутати не тільки проголосували за гендерний бюджет, але й вимагали розкриття гендерних питань у документах, що застосовуються в бюджетному процесі.

Виконання місцевого бюджету, тобто *третьою стадією бюджетного процесу*, відповідно до встановленого бюджетного періоду починається з 1 січня і завершується 31 грудня. На цій стадії місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету. Фінансові органи на цій стадії мають здійснювати постійний моніторинг ефективного, дієвого та гендерно орієнтованого виконання бюджету та реалізації програм, в яких вже заплановано досягнення певних гендерних цілей, таких, як зменшення гендерних розривів та/або усунення проявів гендерної дискримінації.

Четверта стадія бюджетного процесу – підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету та прийняття рішення щодо нього. Відповідні органи звітують у двомісячний строк після завершення бюджетного періоду, а відповідні місцеві ради затверджують річний звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу. Саме на цій стадії здійснюється гендерний аналіз програм, що фінансуються з місцевих бюджетів, який має на меті:

- визначення впливу здійснених заходів на гендерну рівність;
- виявлення гендерних розривів;
- здійснення гендерного аналізу задоволеності потреб бенефіціарів;
- здійснення гендерного аналізу політик;
- розробку заходів з посилення гендерної рівності, які необхідно здійснити в наступному році, тощо.

Бюджетний процес – це циклічний процес, а тому певну послідовність дій, таких, як здійснення гендерного бюджетного аналізу програм; здійснення заходів зі зменшення та подолання гендерних розривів та всіх форм дискримінації тощо необхідно здійснювати щороку на кожній стадії бюджетного процесу з метою покращення соціально-економічного становища жінок і чоловіків та їх різних груп шляхом задоволення їхніх різних потреб за бюджетні кошти.

У цілому гендерний підхід у бюджетному процесі можна викласти схематично наступним чином: все починається з гендерного аналізу програм, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, і це відповідає четвертій стадії бюджетного процесу, коли відповідальний виконавець володіє всією звітною інформацією.

На основі результатів гендерного аналізу розробляються рекомендації щодо:

- змін до мети, завдань, результативних показників програм;
- державної та адміністративної статистики;
- мережі, штатів та контингентів;
- документів, що застосовуються в бюджетному процесі, тощо.

Наступним важливим кроком є включення цих рекомендацій до стратегічних документів, що сприяють посиленню гендерної рівності, та до документів, що застосовуються в бюджетному процесі (бюджетний запит, бюджетний паспорт та інші нормативно-правові акти).

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ ДО БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ¹

<i>Бюджетний процес</i>	<i>Заходи</i>
Підготовка бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гендерні бюджетні ініціативи викладені в генеральній бюджетній політиці. 2. Питання гендерної політики включені до загальних бюджетних керівних принципів та інструкцій. 3. Гендерні пріоритети встановлені для бюджетних асигнувань у межах департаментів і конкретних установ
Затвердження бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конкретні гендерні принципи сформовані для витрат і доходів у загальній структурі прийняття рішень. 2. Гендерно-маркована мова інтегрована до законодавства щодо нових програм та установ. 3. Керівництво із впровадження ГОПБП використовується під час розподілу ресурсів. 4. Гендерні результати включені до фіскальних звітів.
Виконання бюджету	<ol style="list-style-type: none"> 1. Керівництво із впровадження ГОПБП використовується розпорядниками коштів. 2. Гендерні інструкції розроблені для управління, закупівель і виплат. 3. Реалізація гендерних цілей у сфері управління персоналом.
Аудит і оцінка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гендерні аспекти включені до процесів фінансового аудиту витрат і їх відповідності. 2. Гендерні аспекти включені до аудиторських перевірок проміжних і кінцевих результатів. 3. Аудит на відповідність гендерним цілям і принципам.

При складанні та виконанні бюджету на основі гендерно орієнтованого підходу здійснюється вплив на:

- покращення якості планування та ефективності використання бюджетних коштів;
- підвищення прозорості бюджету.

Практичне застосування технології ГОПБП потребує вивчення інструментів гендерно орієнтованого бюджетування. Попри те, що моделі впровадження ГОПБП дуже різноманітні, ряд інструментів, що використовуються під час роботи з ними, є спільними. До таких інструментів, насамперед, належать стандартні інструменти гендерного бюджетування, які були розроблені на початку міжнародної практики з ГОПБП. Деякі з них створені за принципом економічних аналітичних інструментів, при цьому більшість застосовується до видаткової частини бюджету.

У Методичних рекомендаціях щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі III розділ присвячено проведенню гендерного аналізу бюджетної програми.

Метою гендерного аналізу бюджетної програми є визначення рівня забезпечення потреб та задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп у процесі реалізації бюджетної програми, а також виявлення у відповідній сфері/галузі гендерних розривів, гендерної дискримінації та причин їх виникнення.

¹Marilyn M. Rubin and John R. Bartle, "Integrating Gender into Government Budgets: A New Perspective," *Public Administration Review*, Vol. 65, No. 3, May 2005, pp. 259-272, 260.

Для гендерного аналізу бюджетної програми використовуються дані, у тому числі дезагреговані за статтю, що містяться в офіційній державній статистичній, фінансовій, адміністративній та іншій звітності, документах бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, бюджетних запитах головного розпорядника, паспортах бюджетних програм, звітах про їх виконання, нормативно-правових актах та інших документах, які містять інформацію про гендерну рівність, інших джерелах інформації.

У разі якщо виявлено відсутність даних, необхідних для проведення гендерного аналізу бюджетної програми, рекомендується вжити заходів щодо вдосконалення процесу збору та обробки даних, ініціювати запровадження нових та/або перегляд існуючих форм статистичної та адміністративної звітності тощо. Тобто, відсутність необхідних даних це також результат який спонукає до дії.

Для вивчення становища жінок і чоловіків, виявлення їх потреб, інтересів, пріоритетів та проблем у різних соціальних умовах може організовуватися збір даних за допомогою анкетування, опитування фокус-груп, оціночних карток тощо. При організації збору інформації такими методами необхідно забезпечити паритетну участь в опитуваннях осіб обох статей.

Дані, які збираються для цілей гендерного аналізу для висвітлення становища жінок і чоловіків та/або їх груп у відповідній сфері/галузі, мають бути репрезентативними, співставними, згрупованими за статтю та іншими ознаками, доцільними для проведення гендерного аналізу бюджетної програми: вік, місце проживання, стан здоров'я, етнічне походження, соціально-економічний статус тощо.

Гендерний аналіз бюджетної програми передбачає дослідження бюджетної програми (її назви, мети, завдань, напрямів використання коштів, результативних показників), включаючи публічні послуги, що надаються в межах бюджетної програми, отримувачів та надавачів цих послуг, підходи до визначення обсягу та розподілу коштів в межах бюджетної програми.

Назва бюджетної програми, її мета, завдання, напрями використання коштів, результативні показники досліджуються на предмет врахування у них гендерних аспектів та висвітлення цілеспрямованості бюджетної програми на забезпечення гендерної рівності. Цілеспрямованість бюджетної програми на забезпечення гендерної рівності може виражатися у формулюваннях назви, мети та/або завданнях бюджетної програми.

При аналізі бюджетної програми рекомендується здійснювати дослідження підходів до визначення обсягу та розподілу коштів за напрямками використання бюджетних коштів (обсягу коштів на надання певної послуги) під час планування та виконання бюджетної програми.

При аналізі результативних показників бюджетної програми досліджують їх якість та достатність з точки зору висвітлення рівня досягнення мети та виконання завдань в частині забезпечення гендерної рівності.

Дослідження публічних послуг, що надаються в межах бюджетної програми, може передбачати визначення та подальше вивчення і аналіз, зокрема:

- цільових груп отримувачів послуг за ознакою статі та, у разі доцільності, за іншими ознаками: вік, місце проживання, стан здоров'я, етнічне походження, соціально-економічний статус тощо;
- потреб та інтересів цільових груп отримувачів послуг;
- обсягу та якості послуги з точки зору забезпечення потреб та задоволення інтересів цільових груп при наданні послуги;
- рівня розвитку інфраструктури, створеної для надання послуги;
- перешкод у доступі до послуги, в тому числі для жінок, чоловіків та/або їх груп;
- частки населення, яка відповідно до законодавства може одержувати послугу, проте не користується нею;

- цільових груп надавачів послуг за ознакою статі та, у разі доцільності, за іншими ознаками, зокрема за видами діяльності відповідно до службових обов'язків;
- рівня забезпечення потреб надавачів послуги.

Дослідження надавачів публічних послуг може включати в себе аналіз складу працівників установ/організацій, відповідальних за надання послуг, та працівників, які безпосередньо забезпечують надання послуги, у тому числі аналіз кількості жінок і чоловіків на різних посадах.

Якщо бюджетна програма або окрема публічна послуга, що надається в межах бюджетної програми, орієнтована на все населення (наприклад, реалізація інвестиційних проектів, будівництво об'єктів інфраструктури) доцільно вжити заходів для визначення потенційних груп отримувачів публічних послуг, їх вигоди та інтереси щодо майбутнього соціального, економічного або іншого ефекту від реалізації програми, публічних послуг, умови для надання яких створюються за рахунок коштів бюджетної програми.

Для визначення потенційної вигоди можуть бути використані інформація, що міститься у державних програмах, державних інвестиційних проектах, що реалізуються в межах бюджетних програм, інформація щодо охоплення території України або її окремих регіонів заходами, що здійснюються під час реалізації програм, інформація та показники, на підставі яких головними розпорядниками визначено потребу у коштах, необхідних для реалізації програми тощо.

За результатами гендерного аналізу бюджетної програми можуть бути зроблені висновки щодо:

- наявності та якості даних, необхідних для проведення гендерного аналізу бюджетної програми;
- наявності та якості інформації та показників бюджетної програми, що висвітлюють гендерний аспект;
- відповідності бюджетної програми взятим Україною зобов'язанням щодо гендерної рівності, вимогам нормативно-правових актів, які містять інформацію про гендерну рівність, в тому числі її відповідності завданням стратегічних і програмних документів держави з гендерних питань;
- стану врахування у бюджетній програмі гендерних аспектів;
- виявлених гендерних розривів, гендерної дискримінації, негативних тенденцій при забезпеченні потреб та задоволенні інтересів жінок, чоловіків та/або їх груп;
- забезпечення справедливого та неупередженого розподілу бюджетних коштів при плануванні та виконанні бюджетної програми, наданні публічних послуг.

На основі висновків, зроблених за результатами гендерного аналізу бюджетної програми, рекомендується розробити пропозиції, які можуть, зокрема, передбачати:

- шляхи врахування гендерного аспекту у бюджетній програмі та відповідні характеристики для включення до неї;
- заходи з подальшого впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі;
- заходи із зменшення гендерних розривів, усунення гендерної дискримінації, забезпечення потреб, задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп, що можуть бути вжиті головним розпорядником;
- вдосконалення процесу збору та обробки даних, запровадження нових та/або перегляд існуючих форм статистичної та адміністративної звітності.

За результатами гендерного аналізу бюджетної програми рекомендується узагальнити інформацію за формою у додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

У IV розділі Методичних рекомендацій викладено послідовність прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми.

2.2. Моніторинг та оцінювання гендерно чутливих програм

У V розділі Методичних рекомендацій головним розпорядникам та іншим учасникам бюджетного процесу рекомендується здійснювати в межах своїх повноважень моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм з точки зору зменшення гендерних розривів, усунення гендерної дискримінації, забезпечення потреб, задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп у процесі реалізації бюджетної програми.

Основними завданнями моніторингу є відстеження на систематичній основі стану виконання гендерно чутливих бюджетних програм та отримання актуальної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Дані, отримані в процесі моніторингу, враховуються при проведенні гендерного аналізу бюджетних програм у подальшому. Потрібно врахувати, що розроблення та впровадження стратегії/програми/проекту здійснюється циклічно. Важливим складником проектного циклу є спеціально розроблена й пристосована до конкретних потреб система моніторингу впровадження програми. Запровадження системи моніторингу потребує витрат часу, коштів та інших ресурсів, але забезпечує, своєю чергою, належне виконання програми та досягнення очікуваних результатів.

Критерії успішних систем моніторингу і оцінювання (МіО).

Системи МіО повинні бути максимально простими та зручними у використанні. Більшість програм та проектів збирають набагато більше даних, ніж використовують. Чим складнішою є система МіО, тим більша вірогідність невдач в її роботі. Важливо, щоб дані використовувалися як постійне підґрунтя для ухвалення рішень.

Системи МіО повинні містити стандартизований набір інструментів для збору та аналізу даних. Хоча можливий збір додаткових ситуативних даних для МіО. Якісні МіО потребують як внутрішньої самооцінки, так і зовнішньої перевірки.

Система МіО повинна бути вбудована в структуру стратегії, програми, проекту. Вона має перебувати у функціональному стані уже на початку реалізації стратегії або програми, а не додаватися пізніше. «Конструювання» МіО після початку реалізації стратегічного/програмного документу виявиться набагато складнішим і менш ефективним.

Дані повинні бути максимально доступними і прозорими. Суть МіО полягає у тому, щоб стимулювати використання даних.

Етапи організації системи моніторингу

Етап	Кроки
Планування	Визначення потреб в інформації (індикатори виконання заходів, досягнення цілей тощо) та хто її потребує. Визначення того, як часто слід збирати інформацію. Визначення джерел і способів отримання інформації. Визначення відповідального за збір інформації. Визначення витрат, пов'язаних із запровадженням моніторингу та збором інформації.
Підготовка	Розроблення й апробація документів для збору та фіксації даних. Складання посадових інструкцій з визначенням повноважень учасників процесу моніторингу. Підготування персоналу, відповідального за операції з моніторингу. Ознайомлення персоналу з системою моніторингу.
Збір даних	Постійний збір визначених даних. Методи: Самооцінка; фокусні групи; індивідуальні чи групові інтерв'ю; дослідження; аналіз змісту документів тощо. Контроль за діяльністю системи моніторингу.
Аналіз та порівняння даних	Порівняння зібраних даних з визначеними плановими значеннями індикатора, встановлення відмінностей. Визначення інших проблем. Пошук причин відхилень та визначення варіантів розв'язання проблем. Для аналізу даних

	показників моніторингу використовуються наступні методи: порівняння прогностичних та фактичних даних показників; статистичного аналізу; економічного аналізу; соціологічного аналізу.
Звітування	Документування зібраних даних і результатів аналізу. Забезпечення інформацією щодо результатів моніторингу керівництва, тих хто здійснює впровадження програми, бенефіціарів та інших зацікавлених осіб.
Використання результатів	Використання результатів моніторингу для вдосконалення управління та реалізації програми.

У цілому для проведення моніторингу важливі такі компоненти: показники/або індикатори (планові/або цільові і фактичні); організація регулярного збору фактичних показників; зіставлення планових і фактичних показників досягнення результатів і визначення зрушень або відхилень.

Індикатори. В основі будь-якого моніторингу є показники/індикатори. Без індикаторів провести моніторинг неможливо. В ідеалі показники та індикатори результатів мають бути визначені на етапі підготовки проекту/програми/стратегії та включені до зазначених документів у вигляді рамки результатів (таблиці результатів).

Показник – ознака змін на шляху відновлення та розвитку.

Індикатор – конкретна міра вимірювання того чи іншого явища або процесу відновлення та розвитку. Показники для моніторингу можна поділити на такі групи: 1) показники внесків – визначають тип, обсяги та частку виділених відповідно до запланованого кошторису ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, інформаційних, людських), які використовуються органом влади для виконання завдання стратегії/програми (наприклад: кількість коштів, витрачених для реалізації заходів програми; кількість прийнятих нормативних актів). У вітчизняному нормативному середовищі та управлінській практиці під терміном «показники внесків» прийнято розуміти, насамперед фінансові показники реалізації програми;

2) показники продуктів – характеризують кількість та тип робіт і послуг, вироблених у процесі реалізації заходів програми, та їх безпосередніх користувачів (наприклад: кількість проведених семінарів та їх учасників з розбивкою за статтю; кількість наданих консультацій школярам, молоді, без-робітним (жінкам/чоловікам); кількість підприємців, які отримали доступ до кредитних ресурсів та їх обсяг; кількість безробітних, що отримали одноразову допомогу для започаткування власної справи);

3) показники результатів – відображають опосередкований вплив на бенефіціарів програми та регіону в цілому від реалізації заходів програми. Ці зміни сприймаються як такі, які відбулися не лише внаслідок реалізації програми, але й під впливом інших соціально-економічних та політичних змін.

Показники результатів діляться на:

показники наслідків – як правило, середньо-строкові зміни у сфері дії стратегії/програми, що можуть стосуватися змін у поведінці бенефіціарів або в політиці органів влади, середовищі програми загалом (наприклад: збільшення частки жінок суб'єктів малого підприємництва серед інших суб'єктів господарювання; кількість створених робочих місць);

показники впливу – довгострокові зміни у сфері дії стратегії/програми та регіону в цілому, що демонструють, як правило, досягнення загальної мети програми (наприклад: питома вага малого підприємництва у ВРП регіону, зменшення рівня безробіття серед жінок/чоловіків).

Загальні вимоги до індикаторів:

Бути вимірними (тобто вимірювані в звичайних і широко використовуваних одиницях, наприклад, кг, га, млн грн, тони, дні і тощо).

Відповідати вимогам регулярності відстеження і враховувати періодичність або циклічність досліджуваного явища.

Бути такими, що можуть бути перевірені та при необхідності перевірені ще раз незалежною оцінкою, іншими методами.

Доступність і практичність при зборі даних (тобто мати розумну вартість, витрати для збору індикаторів повинні бути невисокими).

Доречність і адекватність контексту, тобто відповідати предмету вивчення і бути тісно пов'язаними з відслідковуваними цілями, мати логічний зв'язок з цілями і завданнями процесу або явища, що вивчається.

Надійність і об'єктивність, тобто повинні бути надійні джерела інформації, відповідальні за збір індикаторів.

При необхідності індикатор повинен піддаватися дезагрегуванню при аналізі отриманих результатів (тобто давати можливість розбивати індикатор на його окремі характеристики, такі, як стать, окремі суспільні групи, наприклад, внутрішньо переміщені особи, інваліди, діти тощо).

Індикатор повинен бути чутливим до змін, які потрібно відстежити, але достатньо нечутливим до побічних факторів/змін.

Для результативності моніторингу індикатори повинні вказувати на прогрес в досягненні бажаного результату. Індикатори результату є конкретна міра вимірювання явища або процесу, яка вказує на дійсний прогрес в досягненні бажаного результату.

Індикатори повинні бути прості й зрозумілі для сприйняття.

Три основних правила, які необхідно враховувати при розробці індикаторів.

Повинно бути кілька індикаторів для моніторингу кожного результату.

Індикатори повинні враховувати інтереси численних зацікавлених сторін (і в той же час знаходити баланс між ними, оскільки різні зацікавлені сторони матимуть різні інтереси в отриманні різних індикаторів, тоді як індикаторів не повинно бути занадто багато).

Згодом доцільно (і очікувано) переглянути показники та додати нові і прибрати деякі старі індикатори для вдосконалення системи моніторингу, базуючись на аналізі раніше зібраних індикаторів і нових завдань.

Гендерно-чутливі індикатори - якісні та кількісні показники, що дозволяють з'ясувати дійсне положення різних груп населення (жінок, чоловіків, дівчат, хлопців, осіб з інвалідністю тощо) у різних сферах життєдіяльності на регіональному рівні.

Отже, ключове питання моніторингу — розроблення, на етапі планування проекту, соціально та гендерно розподілених показників (статистичні дані, результати досліджень, експертних консультацій тощо) розвитку регіону/громади, які можна буде повторно виміряти, простежуючи виконання проекту. Можуть застосуватися такі групи кількісних та якісних показників:

- демографічні показники (чисельність населення, динаміка зміни чисельності, густина (кількість мешканців на 1 кв. км), урбанізованість (частка населення, що проживає в містах), вікові й етнічні пропорції (структура сімей);

- зайнятість (чисельність працездатного населення, рівень безробіття, плинність кадрів за професійними групами, структура робочої сили за віковою та статевою ознаками, наявність вакансій);

- соціальна структура (рівень освіченості, чисельність студентів, осіб з вищою освітою, науковців, структура населення за майновим статусом);

- житлові умови (частка сімей, що мешкають у приватних будинках, частка населення, що проживає у власних квартирах);

- громадське життя (наявність професійних, етнічних, релігійних, політичних організацій, громадська і політична активність населення, відсоток жінок та чоловіків на рівні прийняття рішень);

- охорона здоров'я (кількість лікарів, лікарняних ліжок на 1 тис. осіб, рівень дитячої смертності, тривалість життя населення, рівень смертності від різних видів захворювань);
- злочинність (кількість вчинених злочинів, засуджених осіб, алко- та наркозалежних осіб).

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Наказом № 79 від 31.03.2016 затвердило Методику розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, що є основою для моніторингу та оцінювання гендерно чутливих програм.

Таким чином, використання методики моніторингу і оцінювання гендерно чутливих бюджетних програм допомагає налагодженню регулярних консультацій із громадськістю, забезпечує ефективність та стійкість процесу управління досягненням результатів. Це підхід, який допомагає виявити та заохотити до співпраці широке коло зацікавлених осіб. Завдяки постійному моніторингу та оцінюванню соціально-гендерного впливу суспільство (влада, бізнес, громадськість) починає приділяти увагу питанням гендерної рівності, як умові ефективного та гармонійного розвитку громад, регіонів, суспільства та держави.

Перелік рекомендованої літератури/корисних посилань

- 1 Гендерно орієнтоване бюджетування з людським обличчям. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://balance.ua/news/post/genderno-orientirovannoe-byudzhetrovanie-schelovecheskim-licom>
- 2 Гендерно орієнтоване бюджетування: для чого це громаді. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://edx.prometheus.org.ua/courses/course-v1:AMU+GOB101+2018_T3/info
- 3 Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності. Посібник для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org.ua/images/documents/4463/UA%20manual%20GRB%20Analysis_PRINT.pdf
- 4 Жачек Н. Индекс гендерного розриву: Знадобиться 202 роки, щоб досягти рівності чоловіків і жінок в оплаті праці. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gender.at.ua/news/2018-12-21-1539>
- 5 Закон України Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
- 6 Інформація щодо реалізації Проекту «Гендерне бюджетування в Україні» на рівні місцевих бюджетів (станом на 1 червня 2019 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/informatsiia-shchodo-realizatsii---proektu-genderne-biudzhetuвання-v-ukraini--na-rivni-mistsevykh-biudzhativ-standom-na-lypnia--roku?category=bjudzhet&subcategory=gendernoorientovane-biudzhetuвання-na-mistsevomu-rivni>
- 7 Конституція України.
- 8 Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16>
- 9 Методичні рекомендації з планування, моніторингу та оцінювання процесів відновлення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/mtd/metodrecplanuvannya.pdf>
- 10 Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.minfin.gov.ua/news/view/nakazy-ministerstva-finansiv-ukrainy---?category=aspekti-roboti&subcategory=zakonodavstvo&fbclid=IwAR1dcqpupVFGoHOOsYm0Oa70IQe97r4pYeAEh2roFE-fTgC587K5y_cuNP4
- 11 Онлайн-курс «Гендерно орієнтоване бюджетування для розвитку громад»
- 12 Оцінювання соціально-гендерного впливу стратегій, програм і проектів регіонального розвитку: Практичний посібник. – 65 с.
- 13 Сім кроків до подолання гендерної нерівності. План уряду. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://espreso.tv/news/2018/05/18/7_kroktiv_do_podolannya_gendernoyi_nerivnosti_plan_ur_yadu
- 14 Що таке ГОБ? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grbproject.org/%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D0%B1/>